

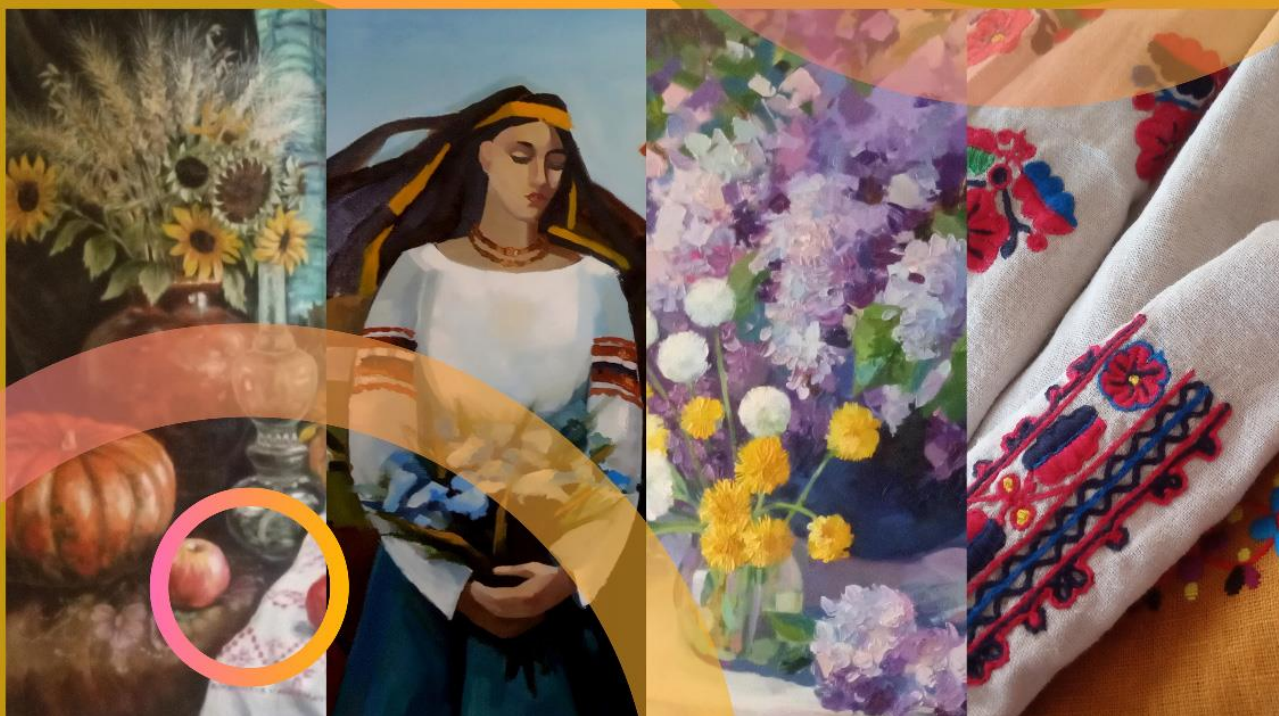
Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Факультет педагогічної і мистецької освіти
Навчально-науковий інститут культури і мистецтв
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
Полтавський художній музей імені М. Ярошенка (Галерея мистецтв)

ПРОГРАМА
X ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«МИСТЕЦТВО В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»

25-26 травня 2023 року

Полтава 2023

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Факультет педагогічної і мистецької освіти
Навчально-науковий інститут культури і мистецтв
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
Полтавський художній музей імені М. Ярошенка (Галерея мистецтв)

X ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«МИСТЕЦТВО В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»

ПРОГРАМА
25–26 травня 2023 р.

Полтава 2023

Соболевський О.,
викладач,
Навчально-науковий інститут культури і мистецтв
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
(м. Полтава)

ГРАФІКА АБЕТКИ «РУТЕНІЯ» ЯК ОЗНАКА ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

На думку професора Василя Чебаника, відомого українського каліграфа та книжкового графіка, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, «шрифт – це візуальне зображення мови символами, які пластично співпадають з особливостями мовної мелодії і, як органічне ціле з мовою, живляться одним корінням з глибини історії» [2, с. 116].

Український алфавіт в тому вигляді, яким він є наразі, насправді є «гражданским шрифтом», запровадженим Петром I у Московському царстві ще в 1708 – 1710 роках. Спеціально для розробки та виготовлення цього шрифту були запрошені спеціалісти з Амстердама, котрі його спроектували на основі антикви – виду латинського друкарського шрифту, який був застосований в

друкарстві двома століттями раніше. Завдяки цій реформі, зупинився історичний розвиток, шрифтова еволюція та м'яке формування кирилиці.

Друкований і рукописний шрифт нас оточує скрізь. Букви позначають не тільки певні звуки, у них закодована історія й культура будь-якого народу.

«Сукупність усіх літер певної писемності, розміщених у встановленому порядку», називають абеткою (від українських букв «а» і «бе»); азбукою (від двох старослов'янських букв «азь» і «буки»); алфавітом (від перших двох букв грецького алфавіту «альфа» і «віта») [1, с. 10].

Історична правда у тому, що саме кирилична азбука стала основою сучасної української, російської, білоруської, болгарської, сербської та македонської писемності. Після занепаду Русі-України старослов'янським алфавітом (кирилицею) довгий час користувалися всі східні слов'яни. Поступово азбука вдосконалювалася – змінювалися форми і кількість літер. «У написанні кирилиці виділяють такі форми письма, як устав, напівустав, скоропис» [6, с. 209–210].

Найдавнішою формою письма вважається устав (X–XIVст). Для цього шрифту характерні великі й прямолінійні букви, які писалися строго перпендикулярно до рядка і кожна літера стояла окремо. Всі заставки й кінцівки були розмальовані красивими візерунками.

**ШЪЛЪЮСНПОГОУ
БНТЪНАСЪ ВЪ
МЪТАКЪТОКСН**

рис.1. Зразок уставу

З XIV ст., все частіше письмо застосовувалось в побутових потребах. Тому уставне письмо починає змінюватися на інші форми більш простішого письма, яке стало називається напівуставом. У написанні цього письма букви стали менші за розміром і більш заокруглені, замість прямих ліній уставу з'являються ламані, правильність кутів порушується, стали вживати більше скорочень. Із виникненням книгодрукування в 15–16 століттях напівустав був

використаний для зразка при розробці друкарських шрифтів.

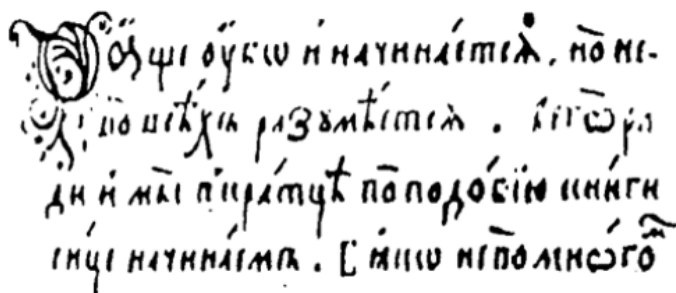

рис. 2. Зразок напівуставу

З часом суспільство розвивається дуже прискореним темпом. Розширюються торгові та ділові зв'язки між людьми та окремими громадами. Виникає потреба в новому виді письма: більш простішому і швидшому. У XVI–XVII ст. виникає нова форма рукописного шрифту – скоропис. Шрифтові літери стали писатись більш заокруглено та були зв'язані між собою. Скоропис застосовувався більш в приватному листуванні, а також для документів і ділових паперів. Для написання книг як і раніше використовували півустав та устав.

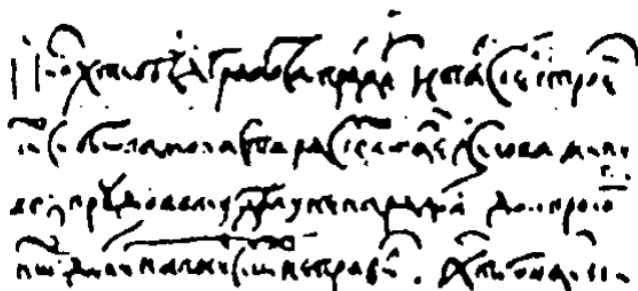

рис. 3. Зразок скоропису

Професор Дмитро Степовик видав посібник під назвою «Українська християнська абетка», в якому зібрав репродукції багатьох літер-буквиць та агатоколірних заставок, за словами автора, – це «шедеври давньої української спадщини» [3, с. 2].

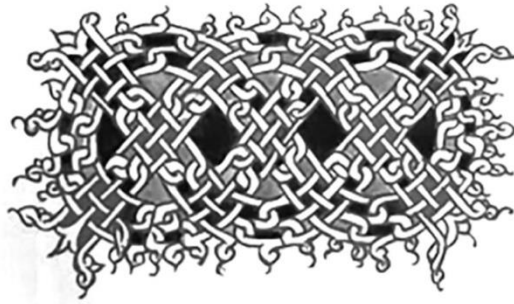

рис. 4. Зразок заставки та буквиці

У 1708 році Петром I була проведена насильницька реформа графіки (азбуки). Для розробки нової азбуки були залучені вчені люди з Голландії та інших країн, в тому числі і з України. Новий шрифт отримав назву «гражданський шрифт», або просто «гражданка». Старим письмом продовжували користуватись лише в церковному вжитку.

В новому шрифті були кардинально замінені накреслення самих букв, спрощується їх малюнок і вони ще більше заокруглюються. Сам алфавіт теж зазнав змін. Деякі літери були визнані зайвими та вилучені із азбуки: «юси» (великий і малий), «фіта», «ксі», «псі», «іжиця», «омега» тощо. З'явилися і нові літери, такі як «ю» та «я».

Поступово «гражданський шрифт» продовжував змінюватись. Протягом XIX ст. до нього було введено букви і (1818), є (1837), ї (1873); буквосполучення йо,ьо (1837) тощо. З часом вийшли з ужитку букви ъ, ъ, ы, э як такі, що не відбивали особливостей української фонетики [6, с. 91]. З часом він набув сучасного вигляду і саме цей алфавіт зараз використовується в українському, білоруському і російському письмі. Ручне рукописне письмо з пов'язаними між собою буквами стали називати курсивом.

Українська абетка до реформи Петра I, мала зовсім іншу форму самих літер. На думку відомого українського художника-графіка та каліграфа, професора Василя Чебаника «гражданський шрифт став таким собі спрощеним «гібридом» кирилиці та латинки.

Василь Чебаник вже давно має ідею щодо змін написання літер

української абетки. Він розробив акцидентні шрифти на основі історичних форм (рис. 5). На жаль ці шрифти не призначені для друкування великих об'ємів тексту і не зовсім підходять для сучасного книгодрукування.

рис. 5. Зміни до графем букв українського алфавіту
(Е Ж З К Н О Р У Ф Ц Ч Щ Я), запропоновані В. Чебаником

Василь Якович Чебаник більш ніж 50 років працює над поверненням графіки літер справжньої допетровської кирилиці в суспільний простір. У 1971 році він зустрічався з відомими європейськими дослідниками історії шрифту. На цій зустрічі один з них, а саме Альберт Капр, директор вищої школи графіки, спитав його, чому в Українській державі не розвивають свій власний, національний шрифт, який має дуже глибокі історичні коріння і навіть свою назву «Рутенія» (Рутенія – назва старих історичних українських земель Русі в різноманітних історичних джерелах, написаних латинським шрифтом в XIII-XIX століттях і яку ніколи не вживали по відношенню до Росії або Московії). Після цієї розмови Василь Чебаник довгий час вивчав в архівах українську абетку і на її основі створив сучасний шрифт «Рутенія».

рис. 6. Шрифт «Рутенія» (фрагмент)

Найоптимальнішим, компромісним рішенням було повернення до первозданного кириличного письма. Таким чином можна усунути протиріччя між прихильниками переходу на латинський шрифт та прихильниками чинної абетки. У контексті нового Закону України «Про функціонування української мови як державної» це питання потребує детального обговорення в суспільстві.

Останні два десятиріччя В. Чебаник займається виключно розробкою «Графіки української мови». Багато разів відомий каліграф звертався за допомогою до людей з української влади.

Після подій майдану 2014 року питання національної ідентифікації стало дуже гостро. З'явилась повна підтримка влади, видавців, українських художників-каліграфів.

Абетка – ознака суверенності держави, а шрифт – обличчя національної мови.

В нових літерах української абетки Василь Якович вирішив спростити та зробити більш динамічними деякі елементи багатьох літер. Це такі літери як Т, Ш, Щ, Д, Г, Ф, Ж, Р, К, З, Я, та інші. Підкреслюється символіка в літерах. Наприклад І – свічка, Ч – людина, яка молиться, Щ – за своєю сілуєтністю повністю повторює державний герб – тризуб.

Зараз проходить процес адаптації шрифту «Рутенія» до більш успішного приживання у суспільному просторі. В деяких українських школах вже почали вводити практику написання в прописах саме українського шрифту.

Мовні літери – найуживаніші символи людства, саме через них іде основний потік інформації.

У наш час нові шрифтові розробки Василя Яковича використовуються у різноманітних офіційних назвах, документах, вивісках, зокрема Національною академією мистецтв України, Національною академією образотворчого мистецтва і архітектури, Київським державним інститутом декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, Національним університетом «Києво-Могилянська академія» та іншими (рис. 7).

рис. 7

Зараз іде не тільки реальна війна на фронті, а й війна символів, війна за національну самоідентифікацію.

Як самостійна держава – Україна повинна володіти всіма символами державності і, перш за все, державною мовою з відповідною цій мові графічною абеткою (з матеріалів ІХ Міжнародного фестивалю «Книжковий арсенал», Київ, 22–26 травня 2019 року).

Список використаної літератури

1. Мала філологічна енциклопедія / Уклали: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2007. 478 с. : іл.
2. Мітченко В. С. Естетика українського рукописного шрифту / вст. слово А.В. Чебикіна; слово про авт. О.К. Федорука. Київ : Грамота, 2007. 208 с.
3. Степовик Дмитро. Українська християнська абетка. Київ : Грані-Т, 2007. 80 с., іл.
4. Чебаник, В. Абетці української мови – бути! / Василь Чебаник, Володимир Петрашик. *Образотворче мистецтво*. 2017. № 1. С. 62–64 : іл.
5. Чебаник В. Рідній мові – зримий образ : [проект видатного графіка]. Укр. культура. 2007. №1. С. 19–21.
6. Ющук І. Українська мова / І. Ющук. Київ : Либідь, 2004. 640 с.
7. Василь Чебаник: Графіка української мови. Частина 1. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=J5PG8hm3kxI>
8. Василь Чебаник: Графіка української мови. Частина 2 URL: <https://www.youtube.com/watch?v=EY1mHPW6VWc>